

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА І ЗМІНИ ГЕОЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ

УДК 339.727.22:335

ЗМІНИ ОБОРОННИХ БЮДЖЕТІВ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН В УМОВАХ ЗАГОСТРЕННЯ ГЕОПОЛІТИЧНИХ РИЗИКІВ

Донченко О.О., к.е.н.

Кам'янецька О.В., к.е.н.

Київський національний торговельно-економічний університет

В статті досліджено особливості змін в оборонних бюджетах європейських країн за умов загострення геополітичних ризиків. Визначено, що на сучасному етапі для ОПК України характерні наступні особливості функціонування: оскільки протягом останнього десятиліття внутрішнє замовлення на оновлення військової техніки було на низькому рівні, виробничі потужності ОПК переорієнтувалися на експорт; з початку 2014 р. ситуація в секторі ОПК кардинально трансформувалася; в українського ОПК з'явилась критична необхідність у проведенні імпортозаміщення, а також у розробках нових зразків військової техніки, що може послужити імпульсом до розвитку високотехнологічних розробок у найближчій перспективі. Досліджено, що в країнах Північної і Центральної Європи, за деяким винятком, спостерігається тенденція до збільшення військових витрат, тоді як для країн Західної Європи характерно їх скорочення або збереження на колишньому рівні. Зростання витрат на оборону в 2015-2016 рр. було передбачено в бюджетах Норвегії, Румунії, Словаччини та Чехії, а в Данії і Фінляндії спостерігається їх скорочення. Бельгія і Швейцарія є єдиними нескандинавськими країнами Західної Європи, для яких характерне очевидне зростання військових витрат в реальному вираженні.

Ключові слова: оборонно-промисловий комплекс, озброєння, експорт, геополітичні загрози, виробнича кооперація, бюджет

УДК 339.727.22:335

CHANGES IN DEFENSE BUDGETS OF EUROPEAN COUNTRIES UNDER CONDITIONS OF GEOPOLITICAL RISKS ESCALATING

Donchenko O., PhD in Economics

Kamianetska O., PhD in Economics

Kiev National University of Trade and Economics

The peculiarities of the changes in the defense budgets of European countries that occur under conditions of aggravation of geopolitical risks have been investigated in the article. The authors have proved that Ukrainian defense complex could be characterized by some specificities of functioning. First of all, since the last decade

internal demand to upgrade military equipment was low, the production capacities of defense complex have shifted to export. Since the beginning of 2014 the situation in the defense industry sector has radically transformed. So a critical need for import substitution and development of new models of military equipment, which can serve as an impetus to the development of high technology in the near future, has recently appeared. The authors have discovered that countries of Northern and Central Europe (with some exceptions) have been shown the tendency of military spending increase, while countries of Western Europe have been mostly characterized by reducing or maintaining the same level of military spending. Norway, Romania, Slovakia and the Czech Republic have increased their military budgets; meanwhile Denmark and Finland have reduced them. Belgium and Switzerland are the only non-Scandinavian countries in Western Europe, which have been demonstrating the obvious increasing of military spending in real terms.

Keywords: defense-industry complex, weapons, export, geopolitical threats, production cooperation, budget

Актуальність проблеми. Оборонно-промисловий комплекс (ОПК) України є досить потужною і високотехнологічною галуззю економіки України, при тому що протягом останнього десятиліття український ОПК працював переважно на зовнішній ринок через відсутність фінансування внутрішнього попиту. Результатом відсутності стратегічного планування чинників посилення обороноспроможності українського війська та відповідної політики у секторі ОПК стало фактичне роззброєння армії та значна залежність ОПК та суміжних галузей від кооперації з РФ. В умовах розгортання збройного конфлікту на Сході із залученням російського ОПК до підтримки терористичних утворень ДНР та ЛНР керівництво України поступово трансформує політику щодо розвитку ОПК: скасовано українсько-російські програми виробничої кооперації у секторі ОПК, збільшено фінансування як армії в цілому, так і розробки та виробництва озброєння, амуніції, військової техніки, тощо. Разом з тим спостерігається невизначеність позицій влади щодо напрямків реформування та моделі функціонування сфери ОПК України, яка в умовах військової загрози та відмови з боку західних партнерів надати летальну зброю стає визначальною у підтриманні національної безпеки та збереження державного суверенітету.

Аналіз останніх наукових досліджень. Дослідження проблеми переозброєння країн на сьогодні є вкрай актуальним. Постійні

геополітичні зміни та загострення напруженості в світі ставлять питання розвитку ОПК не тільки перед урядами країн, але й науковцями та практиками. Серед них суттєвий внесок в дослідження зазначених питань зробили такі діячі, як В. Бардак, М. Сунгуровський, С. Згурець, П. Скурський, А. Шевцов, Р. Боднарчук, В. Буренок, В. Горбулін, О. Свергунов та інші. Однак ця проблематика потребує постійного моніторингу та додаткового комплексного дослідження, що зумовило мету даної роботи.

Мета статті: дослідити зміни в підході до формування оборонних бюджетів різних країн під впливом загострення геополітичних загроз. стан та тенденції розвитку світового ринку озброєнь та вплив на нього діяльності транснаціональних корпорацій.

Викладення основного матеріалу дослідження. Поставки озброєння та військової техніки на зовнішні ринки упродовж останніх двох з половиною десятиліть сприяли не тільки притоку валютної виручки в Україну, а й збереженню та технологічному розвитку сектору ОПК і машинобудування. Постачання зброї та військової техніки є основною статтею валютного доходу у війсьній сфері, разом з тим важливими для України є надання послуг та здійснення робіт з ремонту та модернізації військової техніки та цільової «Програми розвитку промисловості України на період до 2017 року», яка передбачає, що саме підприємства ОПК, враховуючи їх високий науковий і технологічний потенціал, найближчим часом мають стати осередками розвитку високотехнологічної конкурентоспроможної продукції цивільного профілю, частка якої складе 70-75% загального обсягу виробництва ОПК. Велике значення має державне стимулювання розвитку широкої кооперації вітчизняних виробництв такої продукції з високотехнологічними фірмами і альянсами з-за кордону – США, Європи, Японії [3].

На сучасному етапі ОПК України характерні наступні особливості функціонування:

1. Оскільки протягом останнього десятиліття внутрішнє замовлення на оновлення військової техніки було на низькому рівні, виробничі потужності ОПК переорієнтувалися на експорт. Враховуючи, що експорт військової продукції монополізований державою, угоди по експорту зброї та військової техніки укладаються між зовнішнім партнером та одним з державних посередників, який має право експорту

відповідної продукції, і відповідно державний посередник розміщує замовлення на підприємствах ОПК. Важливим аспектом такої схеми роботи є те, що «спецекспортери» продають зброю та військову техніку за цінами близькими до ринкових (звісно, враховуючи особливості ринку, на якому часто продається застаріла техніка у моральному і технологічному розумінні), у той час як підприємства-виробники військової техніки отримують плату, що майже прирівнюється до реальних витрат на виробництво такої техніки та зброї, проведення відповідних робіт. В результаті основними бенефіціарами від експорту зброї та техніки були і в цілому залишаються державні «спецекспортери», які на свій розсуд розпоряджаються заробленими коштами.

2. Навіть в умовах хронічного недофінансування певним зразкам техніки, що виробляється в Україні, вдалося зберегти провідні позиції на світових ринках, що пов'язано з отриманням зовнішніх замовлень, які давали можливість керівництву підприємств не зупиняти роботи з удосконалення та розвитку продукції, підвищення її конкурентоспроможності.

3. З початку 2014 р. ситуація у виробничому секторі ОПК кардинально трансформувалася. Серед основних факторів слід зазначити наступні:

- через воєнні дії суттєво зросло державне замовлення, в першу чергу, на сухопутну військову броньовану техніку та її ремонт, амуніцію тощо;

- відбувся розрив економічних зв'язків з РФ, припинено експорт товарів військового та подвійного призначення до РФ та імпорту звідти;

- має місце тенденція до зменшення нових зовнішніх оборонних замовлень в результаті зменшення довіри зовнішніх партнерів до українських виробників через загрозу неналежного виконання своїх зобов'язань, ризиків воєнного протистояння.

В результаті дії цих факторів різко зросла роль ОПК для економіки України: підприємства сектору акумулюють значні фінансові ресурси та є джерелом ресурсів для суміжних виробництв.

4. У українського ОПК з'явилась критична необхідність в проведенні імпортозаміщення, а також у розробках нових зразків військової техніки, що може послужити імпульсом до розвитку високотехнологічних розробок ОВТ у найближчій перспективі. Вже зараз два українські підприємства

ОПК - «Артем» та «Радонікс» - вступили в кооперацію в рамках програми створення власної нової версії ПВО ракети «повітря-повітря». Крім того, «Укроборонпром» налагоджує самостійний випуск необхідних складових, які досі постачалися з Росії. Наразі вже 30% номенклатурних найменувань підприємства «Укроборонпрому» виробляють власними потужностями [1].

Таким чином, Україна має досить потужний потенціал з виробництва різноманітної військової техніки, приладів, окремих вузлів та амуніції. Разом з тим, з огляду на масштабні завдання з підвищення обороноспроможності війська, постає питання щодо завантаження потужностей ОПК в умовах недостатнього фінансування закупки військової техніки для потреб оборони України та закриття ринку РФ. Особливо гостро стоїть проблема для підприємств, що спеціалізуються на виробництві окремих вузлів та деталей на експорт (звісно, в першу чергу до РФ), оскільки перспективи поставки на нові ринки такої продукції виглядають на даний час проблематично. Не менш важливим є розвиток імпортозаміщення та налагодження виробництва зброї і техніки, що традиційно в Україні не вироблялась [1,3].

Україна уклала двосторонні договори про військово-технічне співробітництво (ВТС) та взаємну охорону інформації із значною кількістю країн НАТО та має більш ніж 15-річний досвід ВТС з країнами-членами НАТО і ЄС. У травні 2015 р. уряд припинив дію угоди про військово-технічне співробітництво з Росією від 26 травня 1993 р. У зв'язку з припиненням співпраці у сфері ОПК з Росією, Україна потребує диверсифікації іноземних джерел постачань оборонних технологій і озброєнь для вирішення потреб переозброєння та підвищення обороноздатності ЗСУ. Збільшення державного оборонного замовлення надає можливість Україні брати участь у створенні спільних виробництв і багатонаціональних проектів із західними партнерами. При цьому необхідною умовою для нарощування ВТС та залучення передових оборонних технологій є забезпечення базових умов, що включають: захист прав інвесторів, інтелектуальної власності, акціонування та реструктуризацію значної частини підприємств ОПК тощо [1].

В умовах згортання ВТС з Росією Україна налаштована активізувати військово-політичне та військово-технічне співробітництва з країнами НАТО та ЄС, третіми країнами. Проте на сьогодні рівень

зростання ВТС з іноземними партнерами з ЄС та НАТО, третіх країн (в першу чергу за рахунок нових проектів) поки що недостатній. Основні причини включають: низький рівень довіри іноземних партнерів до українських виробників та політичної ситуації в країні в цілому; недосконале законодавство про ВТС в Україні (не визначені умови для інвесторів та гарантії); недостатня робота посольств щодо пошуку та залучення іноземних інвесторів, просування української продукції на світових ринках тощо. Стримує розвиток ВТС також блокування стратегічними партнерами поставок летальної зброї і сучасних військових технологій в Україну [3].

На сучасному етапі ОПК є критично важливим для країни як з точки зору підтримання національної безпеки, так і сприяння інноваційному розвитку економіки в цілому. У зв'язку з цим реформування роботи ОПК є невідкладним завданням національного порядку денного. Станом на сьогодні сектор ОПК перебуває у стані ситуативної адаптації до зовнішніх та внутрішніх викликів. З огляду на це, робота галузі є неефективною та не використовує потенціал, що зберігся від радянських часів. Україна має досить значні потужності ОПК, які можуть забезпечувати виробництво високотехнологічної та сучасної зброї [5].

Конфлікт на Україні підштовхнув більшість країн Європи до серйозного перегляду потенційних загроз і військових стратегій. Зіткнувшись з кризою, Організація Північноатлантичного договору (НАТО), зокрема, розробила План дій щодо забезпечення готовності, який включає створення нових сил швидкого реагування для відповіді на будь-який потенційний військовий конфлікт в східноєвропейських державах-членах НАТО і безперервна ротаційна присутність сил НАТО на навчаннях в Прибалтиці. У свою чергу Росія, яка давно розглядає розширення НАТО в негативному світлі, в останній Військовій доктрині переглянула рівень загрози з боку Північноатлантичного блоку в бік підвищення. Росія прагне продовжувати реалізацію своєї програми переозброєння, незважаючи на важке економічне становище, викликане падінням цін на нафту і західними санкціями [4].

Сприйняття зростаючої потенційної загрози з боку Росії призвело до розробки планів зі збільшення військових витрат у багатьох межуючих з нею європейських країнах – як країни, що входять, так і не

входять в НАТО, - де дії Росії викликають найбільшу тривогу. У більшості випадків зростання військових витрат найбільш чітко простежується в планах на 2015р. та наступні періоди. Однак, хоча країни Західної Європи, розташовані далеко від кордонів з Росією, продовжують засуджувати її політику і підтримувати введені санкції, а також всупереч неодноразовому заклику НАТО до своїх членів витратити не менше 2% свого валового внутрішнього продукту (ВВП) на оборонні витрати, до теперішнього часу ситуація в більшості країн субрегіону мало змінилася: у наявності стагнація або зниження військових витрат. Заходи жорсткої економії, покликані скоротити бюджетний дефіцит, очевидно, як і раніше надають домінуючий вплив на рівень як військових, так і інших урядових витра [4].

Україна оголосила про масштабне збільшення військових витрат в 2015 р. у зв'язку з конфліктом на сході країни. У 2015 р. сукупні витрати на «Оборону і безпеку» склали 86 млрд. гривень (4 млрд. дол.), з яких:

- 40 млрд гривень (2 млрд. дол.) було витрачено на утримання регулярних збройних сил у порівнянні з 15 млрд. гривень в 2014 р.;
- 7 млрд гривень (325 млн. дол.) - на Національну гвардію в порівнянні з 1.5 млрд. гривень (126 млн. дол.) в 2014 р.;
- 6 млрд. гривень (279 млн. дол.) - на державні гарантії української оборонної промисловості, зокрема, державному концерну «Укроборонпром» [4].

Наявної інформації недостатньо, щоб встановити прогнозований показник військових витрат згідно з визначенням SIPRI, але, незважаючи на 14%-ву інфляцію, цей показник для регулярних збройних сил збільшився в реальному вираженні більш ніж удвічі.

Якщо у 2015 р. від всього бюджету країни було виділено на оборонні потреби 8,3%, то у 2016 на 0,4% більше [8, 9].

Ефективність українських військових витрат серйозно знижується внаслідок системної корупції, яка включає:

- закупівлю низькоякісного обладнання за завищеними цінами в обмін на хабарі;
- витяг високопоставленими військовими чиновниками особистої вигоди з продажу за зниженими цінами обладнання і землі;
- використання офіцерами в своїх інтересах військового майна і персоналу;

• виплату хабарів для проходження акредитації військовими академіями, отримання бажаних призначень або ухилення від військової служби за призовом [4].

Відбулися зміни і у військових витратах Російської Федерації. Початковий бюджет на 2015 р припускав значне збільшення військових витрат до 4,2 трлн руб. (69 млрд. дол.) із запланованим на 2016-2017 рр. зниженням до 3.9-4 трлн. руб. (64-65 млрд. дол.). З урахуванням прогнозованих темпів інфляції реальне зростання оборонного бюджету в 2015 р. склало 22%, а в 2017р. - приблизно 5%. На початку 2015р. російське уряд розробив новий варіант бюджету, в якому були скорочені витрати по більшості статтях [4, 5].

Криза на Україні стала причиною додаткових витрат на державні закупівлі через необхідність негайно вкладати кошти в вітчизняне виробництво бойової техніки і комплектуючих, які раніше Росія закуповувала або планувала закупити в Україні або західних постачальників, обмежених санкціями, введеними ЄС, США і низкою інших західних країн.

В бюджеті на 2016 рік передбачається скорочення видатків за бюджетною статтею «Національна оборона» на 225 414,7 млн рублів по відношенню до 2015 року. По відношенню до обсягу ВВП витрати розділу «Національна оборона» складають в 2016 році 3,7%. Бюджетні асигнування в 2016 році по розділу «Національна оборона» заплановані в обсязі 2886,1979 млн рублів. Обсяг бюджетних асигнувань в 2016 році зменшиться за рахунок зменшення бюджетних асигнувань на:

• Поточне утримання Збройних Сил Російської Федерації в обсязі 56 044,6 млн. рублів;

• Здійснення бюджетних інвестицій в об'єкти спеціального і військового призначення Міноборони Росії в обсязі 104 549,3 млн. рублів [6].

Польща є однією з суміжних з Росією країн, які демонструють тенденцію до збільшення військових витрат внаслідок української кризи. Судячи з нинішнього бюджету, в 2015 р. Польща, перевищила рекомендований НАТО рівень оборонних витрат в 2% від національного ВВП [4].

У бюджеті на 2015 р. було збільшення оборонних витрат на 20% в номінальному і близько 19% в реальному вираженні.

Бюджет Міністерства оборони Польщі на 2015 р. досяг 38 млрд. злотих (10.8 млрд. дол.), або близько 2.1% ВВП, який повинен скласти 1807 млрд. злотих згідно з доповіддю Міжнародного валютного фонду «Перспективи розвитку світової економіки». Це істотне зростання в порівнянні з 31.8 млрд. злотих (10.1 млрд. дол.). Бюджет на 2015 г. включає 13.8 млрд. злотих, або близько 34%, на капітальні витрати, що відповідає цільовому показнику частки капітальних витрат в загальному обсязі військового фінансування на весь період здійснення програми модернізації в 2013-2022 рр. [4].

Незважаючи на збереження позаблокового статусу, Швеція після остаточного закінчення холодної війни встановила більш тісні зв'язки з НАТО. Український криза змусила Стокгольм переглянути свою оборонну політику. Ключовим завданням збройних сил країни знову стала територіальна оборона, а не ведення військових дій за кордоном [4].

Комісія з питань оборони Риксдага рекомендувала збільшити річний військовий бюджет на 5.5 млн шведських крон (840 млн. дол.), або приблизно на 12%, до кінця наступного періоду оборонного планування, який почнеться в 2015 р. [4].

Збільшення військових витрат на 1 млрд. крон до 2017 року було заплановано раніше. Основними напрямками витрачання додаткових коштів стануть:

- збільшення числа закуповуваних бойових літаків JAS Gripen-E з 60 до 70 од. і їх оснащення ракетами великої дальності класу «повітря-земля»;
- придбання чотирьох нових тактичних транспортних літаків;
- збільшення числа підводних човнів з чотирьох до п'яти, включаючи розробку двох човнів нового класу;
- удосконалення семи надводних бойових кораблів шведського флоту;
- зміцнення берегової оборони, особливо на острові Готланд за допомогою нової проти корабельної ракетної системи;
- додавання другого батальйону протиповітряної оборони до нової системи ППО середньої дальності, запланованої раніше оборони.

Збільшення бюджету за підсумками півріччя означало, що в 2014 р військові витрати Швеції зросли на 5.9% в реальному вираженні. Однак ця цифра, як і раніше на 2.5% нижче за рівень 2005 року і на 15% нижче

рівня 2000 р. Навіть при рекомендованому Комісією з оборони збільшенні бюджету військові витрати Швеції в 2017 р. в реальному вираженні будуть нижче рівня 2000р. При цьому головнокомандувач шведськими збройними силами Сверкер Йорансон стверджував в січні 2015 року, що рівень фінансування, запропонований Комісією з оборони, недостатній для реалізації розроблених нею заходів щодо посилення військового потенціалу країни [4].

У посилення військової готовності і бойових можливостей Швеції у 2016-2020 роках буде інвестовано більш, ніж \$2,1 млрд. У шведських збройних силах розраховують, що витрати на оборону зростуть приблизно до 3% ВВП, в порівнянні з 1,5% у 2015 році.

Естонія, Латвія і Литва відносяться до найменших країн - членам НАТО за чисельністю населення, розміром ВВП і військових витрат. Однак в силу свого географічного положення та спільної з Росією історії вони протягом довгого часу намагаються позиціонувати себе в якості активних членів альянсу в тій мірі, в якій їм це дозволяють їх можливості. Події на Україні, а також численні інциденти за участю російських військ посилили давні страхи перед набагато більшим сусідом.

Всі три країни помітно збільшили свої військові витрати напередодні приєднання до НАТО в 2004 та наступні роки, але були змушені різко їх скоротити в період після глобальної економічної та фінансової кризи. В останні два-три роки оборонні бюджети прибалтійських країн знову вирости, чому безпосередньо сприяла українська криза [5, 6].

Бюджети на 2015 р демонструють подальше зростання військових витрат у всіх трьох країнах: на 7.3% - в Естонії, 14.9% - в Латвії і найсуттєвіше - на 50% - в Литві, вказуючи на певну ступінь конвергентності між прибалтійськими державами. Литва, Латвія й Естонія мають намір збільшити витрати на озброєння і військову техніку втричі – до \$670 мільйонів – до 2018 року [4].

Державний бюджет Литви на 2016 рік затверджено з рекордними асигнуваннями на військові цілі в розмірі 1,48% від ВВП порівняно з 1,11% роком раніше. Таким чином, за три роки плановані оборонні витрати країни зростуть в 1,8 рази.

Бюджет армії Латвії в наступному році запланований в розмірі 1,7% від внутрішнього валового продукту держави. Таким чином, на збройні

сили передбачається витратити 449 млн. євро. В цьому році армійський бюджет склав 367,86 млн. євро, що становить 1,41% від ВВП, на 2017р. планується підняти цей показник до 1,7% від ВВП.

Естонія вже досягла стандарту для країн НАТО по військовим витратам, а Литва та Латвія домовилися збільшити військові витрати, щоб досягти мети в 2% військових витрат від ВВП країн до 2018 року[6].

До 2020 року загальний оборонний бюджет трьох прибалтійських республік досягне \$ 2,1 млрд. (Рис. 2)

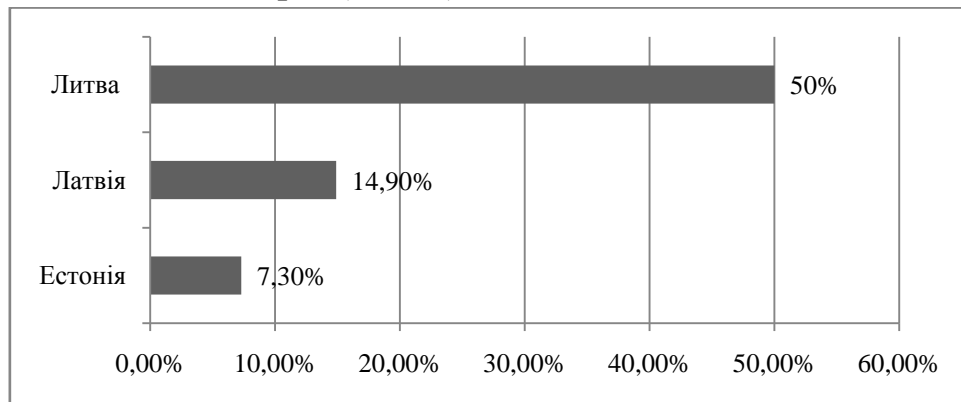

Рис. 2. Зміни у військових витратах країн Прибалтики, 2015р.(%)

Джерело: [6]

Незважаючи на рішучий осуд російських дій на Україні і колективно прийняті у відповідь заходи НАТО в сфері оборонної політики, країни Західної Європи утримуються від серйозних змін в бюджетах і планах за військовими витратами, особливо ті з них, хто і до того витрачав на оборону великі кошти. Основний оборонний бюджет Франції - без урахування пенсій і змісту жандармерії - залишився в номінальному вираженні колишнім (з невеликим зменшенням витрат в реальному вираженні), зберігшись в 2015 р на рівні 31.4 млрд. євро (33.2 млрд. дол.) відповідно до Закону про військове планування (Loi de Programmation Militaire). Оборонний бюджет Німеччини на 2015р. незначно скоротився відповідно до раніше оголошеними планами в рамках прийнятих Німеччиною заходів жорсткої економії. Така ж ситуація спостерігається і в Італії. Великобританія не оголосила про будь-які зміни щодо невеликих скорочень чинного оборонного бюджету в 2015-2016 рр., які також є частиною довгострокових заходів жорсткої економії.

Відповідно до довідки, підготовленої Королівським інститутом об'єднаних служб з дослідження міжнародних питань оборони і безпеки (RUSI), скорочення означають, що британські військові витрати впадуть нижче 2% від ВВП вперше з часів Другої світової війни. Поточні плани

Великобританії на період після 2015-2016 рр. допускають збільшення щорічних витрат на придбання військової техніки на 1%, в той час як інша частина оборонного бюджету залишиться незмінною реальному вираженні. Відповідно до довідки RUSI до 2020р. військові витрати знизяться приблизно до 1.5% національного ВВП [4].

В цілому, в країнах Північної і Центральної Європи, за деяким винятком, спостерігається тенденція на збільшення військових витрат, тоді як для країн Західної Європи характерно їх скорочення або збереження на колишньому рівні. Зростання витрат на оборону в 2015 р передбачений в бюджетах Норвегії, Румунії, Словаччини та Чехії, а в Данії, і, що досить несподівано, Фінляндії спостерігається їх скорочення. Бельгія і Швейцарія є єдиними нескандинавської країнами Західної Європи, для яких характерний очевидне зростання військових витрат в реальному вираженні.

Висновки. На основі проведеного в статті дослідження слід зазначити неоднозначність реакції європейських країн на зростання потенційних геополітичних загроз. З одного боку країни визнають необхідність збільшення асигнувань в оборонний комплекс. З іншого – наслідки економічної кризи та загальне зниження темпів економічного зростання в європейських країнах змушує уряди обережно ставитись до збільшення фінансування оборонного комплексу за рахунок соціального сектору. Таким чином, подальше дослідження проблематики фінансування ОПК країн світу має актуальність, оскільки певним чином віддзеркалює їх відношення до можливості подальшої ескалації військового конфлікту на Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Національний інститут стратегічних досліджень: «Можливості оборонно-промислового комплексу України в системі національної безпеки». Аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/251/>
2. Клименко І. Український ОПК в очікуванні реформування: стан та перспективи/ І.Клименко, В.Ємець, С.Таран// «Нова Україна інститут стратегічних досліджень».-2015.-с.3-5
3. Слободяник С.П. Український оборонно-промисловий комплекс у системі міжнародних економічних зв'язків /С.П. Слободяник// Проблеми підвищення ефективності інфраструктури : зб. наук. Пр..-2014.-№38.-с. 97

4. Ежегодник СИПРИ 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.sipri.org/sites/default/files/SIPRI_YEARBOOK_2015_RUS.pdf
5. Військові витрати Росії в 2016 році будуть скорочені на 225 млрд рублів/Військова панорама [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wartime.org.ua/21348-vyskov-vitrati-rosyi-v-2016-roc-budut-skorochen-na-225-mlrd-rublv.html>
6. Тенденції в міжнародних поставках зброї, 2015/ СИПРИ інформаційний бюлетень лютий 2016р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://books.sipri.org/files/FS/SIPRIFS1602.pdf>
7. S.2828 - Ukraine Freedom Support Act of 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.congress.gov/bill/113th-congress/senate-bill/2828>
8. H.R.5094 - STAND for Ukraine Act [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.congress.gov/bill/114th-congress/house-bill/5094>